

Duitse keizer Wilhelm II was 'kolonialer' dan gedacht

Achtergrond - 13 juni 2024 - Auteur: Lynn Stroo

Nadat de laatste Duitse keizer Wilhelm II Duitsland in 1918 was ontvlucht en zich in Nederland had gevestigd, liet hij zijn bezittingen nareizen. 64 Treinwagons vol, een fractie van wat hij ooit bezat. Hoeveel koloniale objecten zaten daartussen? En wat zeggen die over Duitslands gewelddadige optreden in zijn koloniën, toen Wilhelm II keizer was? Museum Huis Doorn en de Universiteit Utrecht begonnen een onderzoek. Ruim anderhalf jaar later krijgt het beeld vorm: “De keizer was meer geïnteresseerd in kolonialisme dan eerder werd gedacht.”

Museum Huis Doorn, het ballingsoord waar Wilhelm II tot aan zijn dood in 1941 woonde, bezit 36.000 objecten van de ex-keizer. Hoeveel daarvan een koloniale oorsprong hebben, en of er bijvoorbeeld koloniale roofkunst tussen zit, wist het museum tot voor kort niet. “We wilden heel graag de herkomst van de objecten achterhalen”, zegt conservator Cornelis van der Bas. “Wilhelm II is een beladen persoon uit de Duitse geschiedenis, dus een onderzoek vonden wij noodzakelijk.”

Ook stelden bezoekers van het museum regelmatig vragen over Wilhelm’s rol in de eerste genocide van de 20ste eeuw: [de massamoord op de Herero en Nama](#), inheemse bevolkingsgroepen van de toenmalige kolonie Duits-Zuidwest-Afrika (het huidige Namibië). Tussen 1904 en 1908 kwamen daar naar schatting 65.000 Herero en 10.000 Nama om het leven. Gaf Wilhelm, die in 1888 keizer van Duitsland was geworden, daar persoonlijk bevel voor?

“Daar hebben we, net als eerdere onderzoekers, geen bewijs voor gevonden”, zegt historicus Britta Schilling van de Universiteit Utrecht. Zij verrichtte het onderzoek samen met twaalf geschiedenisstudenten. “Maar we vonden ook geen bewijs dat hij de massamoord wilde voorkomen.”

Persoonlijke voorkeur

De hamvraag blijft dus nog onbeantwoord, maar tijdens het onderzoek naar tien geselecteerde objecten kwam wel beetje bij beetje Wilhelms koloniale wereldbeeld tevoorschijn, vertelt Schilling: “De politieke loopbaan van de keizer is

veelvuldig onderzocht, maar ons onderzoek geeft juist een inkijkje op persoonlijk en cultureel niveau: wat hing Wilhelm in zijn kamer? Wat zagen mensen als ze bij hem thuis kwamen? Dan zien we toch dat de keizer meer geïnteresseerd was in koloniale thema's dan dat men in het verleden dacht."

Een treffend voorbeeld daarvan zijn twee portretten van zwarte Afrikaanse mannen die Wilhelm meenam naar Doorn. Het schilderij met een van hen, 'Sergeant Fasoury', hing tijdens de Eerste Wereldoorlog in Wilhelm's militaire hoofdkwartier in het Belgische Spa. Fasoury vocht mee in het Franse leger, toen hij in 1914 door het Duitse leger gevangen werd

genomen. Meteen daarna maakte een schilder die aan het Duitse front werkte een portret van de gewonde krijgsgevangene.

Racistische boodschap

Eenmaal in Huis Doorn hing het schilderij van Fasoury in eerste instantie in de dienstvertrekken, later kwam het in de kamer waar het zilver werd gepoetst. "Het was geen blijk van respect om deze portretten op te hangen", legt Schilling uit. "De context is hier heel belangrijk. Die oorlogsschilder maakte dit soort beelden heel bewust. Het moest zeggen: dit is de vijand."

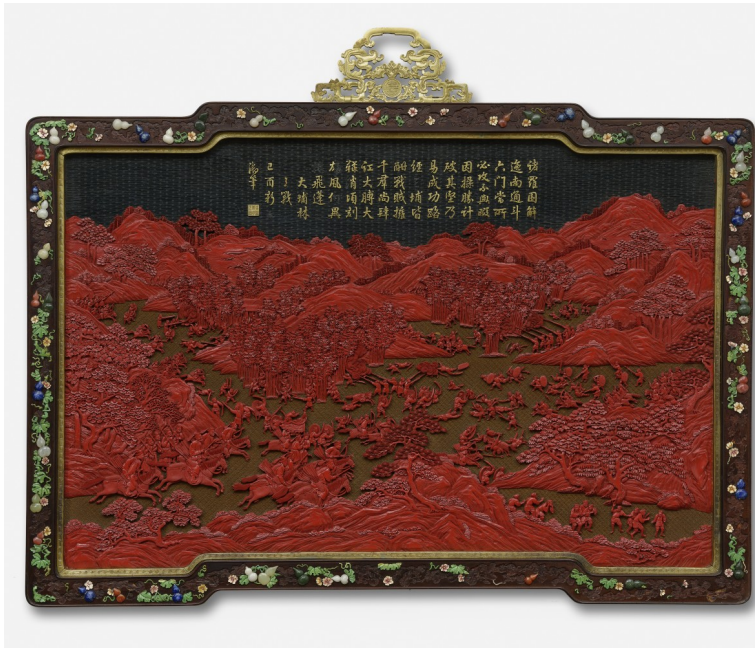
De tentoonstelling '[het koloniale wereldbeeld van de keizer](#)' is tot en met 3 november 2024 te zien in Museum Huis Doorn. Het onderzoek naar de objecten is vastgelegd in de publicatie 'The Kaiser's Colonial Worldview', [te koop](#) bij het museum.

Met dit soort werken konden Afrikaanse mensen worden afgezet tegen de Westerse beschaving, vertelt Schilling. "Kunst uit de koloniale tijd kan soms aantrekkelijk gemaakt zijn, maar als je dieper kijkt is de onderliggende boodschap vaak heel racistisch. Zo moest men in Duitsland enthousiast gemaakt worden voor het koloniale project." Het herkomstonderzoek, verricht door student Jan Eise Kuipers, wees uit wie de man op het schilderij was en dat hij kort nadat het portret was gemaakt overleed.

Chinese lakpanelen

Tussen de onderzochte objecten zit zover bekend geen roofkunst, of objecten die

door landen van herkomst worden teruggevraagd, zegt conservator Van der Bas. “Maar van zes Chinese lakpanelen weten we nog niet hoe ze in het bezit van de keizer zijn gekomen.”

Het gaat om houten panelen met beelden van de opstand in Taiwan van 1787-1788 die uit rode lak zijn gesneden. De zeldzame werken behoren officieel tot een serie van twaalf en komen oorspronkelijk uit de Verboden Stad in Peking. Schilling: “Student Annelore de Kruif heeft de grote culturele waarde van de panelen kunnen achterhalen, maar het liefst hadden we ook willen weten: hoe zijn deze lakpanelen in het bezit van de keizer gekomen? Was het tijdens

[de Bokseropstand](#)? We weten het nog niet.” China heeft volgens Van der Bas nog geen interesse in de werken getoond.

'Koloniaal geheugenverlies'

Het onderzoek naar de objecten in Huis Doorn past in de tijdgeest. Duitsland, maar ook veel andere landen in Europa zijn de afgelopen jaren kritischer en uitgebreider gaan kijken naar hun eigen koloniale verleden en koloniale objecten in museumcollecties. In Duitsland gebeurt dat in vergelijking met bijvoorbeeld Nederland of Frankrijk relatief laat. “Er zit een soort koloniaal geheugenverlies in het Duitse denken”, stelde Alfred Hagemann van het Berlijnse Humboldt Forum op het symposium dat Huis Doorn afgelopen maart organiseerde.

Duitsland schoof het reflecteren op zijn koloniale verleden lang terzijde, mede door het verwerken van het recentere nazi-verleden. De komst van het Humboldt Forum in het herbouwde Stadtschloss in Berlijn, een historisch beladen plek, triggerde het koloniale debat, stelt Hagemann. “Ineens verschenen er nieuwe boeken en debatten over Duitslands rol in de kolonies.”

Herkomstonderzoek en restitutie

Duitsland heeft sinds 2019 nationale richtlijnen voor restitutie van roofkunst en menselijke resten uit Duitse collecties. De afgelopen jaren is er veel meer herkomstonderzoek gedaan en zijn er meerdere objecten uit Duitse musea teruggegeven aan de landen van herkomst, waaronder een aantal [beroemde](#)

[bronzen kunstwerken uit het toenmalige koninkrijk Benin, het huidige Nigeria.](#)

Toch is van bijvoorbeeld de helft van de menselijke resten in Duitse collecties nog niet duidelijk waar ze vandaan komen, zei de Duitse ambassadeur Cyrill Nunn op het symposium in maart. “Er is nog veel werk te doen”, benadrukte Nunn.

Het onderzoek naar de eerste koloniale objecten uit Huis Doorn is inmiddels afgerond. Een van de conclusies die volgens Schilling getrokken kan worden is dat Wilhelm II niet zomaar een man was van zijn tijd. “Het is te eenvoudig om te stellen: in die tijd was men heel racistisch. Er waren toen ook al tegengeluiden, hebben we ontdekt. Zowel Afrikaanse

verzetsstrijders als leden van het Duitse parlement lieten weten dat ze het niet eens waren met het koloniale beleid en daar heeft de keizer niets mee gedaan.”

Voor conservator Van der Bas heeft het onderzoek ook de bijnaam ‘*Reisekaiser*’ gerelativeerd, want Wilhelm bezocht de koloniën nooit. “Inmiddels durf ik wel te stellen dat het koloniale wereldbeeld van de keizer ook werd beïnvloed door de grote concurrentie die hij voelde met landen zoals Frankrijk en Groot-Brittannië, die al veel eerder koloniën hadden.”

Humboldt Forum

Uiteindelijk worden alle vermoedelijke koloniale objecten uit Huis Doorn op hun herkomst onderzocht. Daarbij gaat het museum samenwerken met het Humboldt Forum. Veel van Wilhelms koloniale objecten die het Humboldt Forum op foto’s heeft staan, bevinden zich nu in Huis Doorn, zoals een olifantenpoot. Onderzoeker Hagemann is blij dat het Humboldt Forum kan voortbouwen op de onderzoeksresultaten die er nu liggen, zei hij op het symposium: “Na de val van het keizerrijk in 1918 werden alle ruimtes van het Berlijnse Stadtschloss meteen leeggetrokken. Het bestuur van de Weimarrepubliek wilde niets te maken hebben met het koloniale imperialisme.”

Uiteindelijk moeten onderzoeken zoals deze het beeld van de keizer stukje voor stukje nuanceren. Van der Bas: “In het verleden werd de keizer door onze rondleiders nog wel eens op een voetstuk geplaatst. Met dit soort onderzoek willen wij duidelijk maken dat zijn geschiedenis ook zwarte bladzijden kent.”

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/59917/duitse-keizer-wilhelm-ii-was-kolonialer-dan-gedacht>